
Paavo Tarvainen

Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori?

Kun vähän ennen juhannusta 1991 puolustin Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen juhlasalissa Bulevardi 18:ssä väitöstutkimustani "Mitä oppia, jos ei lainoppia? Valtion hallintovirkamiesten koulutus Suomessa vuosina 1905-1945", olin jo 50-vuotias ja toiminut yli kaksi vuosikymmentä valtion henkilöstökoulutuksen tehtävissä. Jos olisin pyrkinyt tohtoriksi heti akateemisen perustutkinnon jälkeen 1960-luvulla, oppiaine, tutkimusaihe ja sen käsittelytapa olisivat varmasti olleet kovin toisenlaiset. Oletettavasti työ olisi kosketellut psykologisten testien käyttöä työhönotossa ja empiiristä aineistoa olisi varmaan analysoitu tilastollisesti erittäin kehittyneen monimuuttujamenetelmin. Toteutuneessa virkamies-tutkimuksessa taidettiin päästä jossakin liitetaulukossa prosenttiosuuksien laskentaan!

Aloitin opinnot Helsingin yliopistossa syksyllä 1960 pääaineenani psykologia. Kasvatustiede tuli ohjelmaan pari vuotta myöhemmin, silloin vielä nimellä kasvatustiede ja opetusoppi. Cum laude -arvosanaan kuuluneen harjoitustyön yhteydessä sain apulaisprofessori Väinö Heikkiseltä akateemisten opintojeni selkeimmän - ja ehkä parhaimman metodisen neuvon, kun ohjaaja lausui tutkimussuunnitelmastani: "Kyllä minun täytyy sanoa, ettei synny hajusaippuaa, vaikka paskaa pantaisiin yhteen kuinka paljon tahansa." Eli tulkittuna: jos perusaineisto on heikkolaatuista, ei sen määrän lisääminen ja tilastollinen käsittely voi tilannetta juuri paremmaksi muuttaa.

Psykologian laudatur-vaiheeseen kuului soveltavalla linjalla muutaman kuukauden mittainen työharjoittelu. Se oli ajankohtainen keväällä 1964. Tämä opintojen vaihe itse asiassa ratkaisi

Kasvatustieteiden tohtori Paavo Tarvaisen monivaiheinen elämäntyö on vaihtunut eläkeläisen vähemmän stressaaviin puuhiin.

koko tulevan ammatillisen suuntaukseni - ja tavalla, jota en ollut osannut suunnitella.

Apulaisprofessori R.O. Viitamäen dynaamisen persoonan vuoksi psykologian opinnoissa oli Helsingin yliopistossa 1960-luvulla vahva kliininen painotus. Niinpä minäkin olin toivonut pääseväni harjoittelijaksi Lapinlanden sairaalaan, jossa itse R.O. vaikutti. Paikka oli mennyt jo toiselle, mutta pääsin kesätyöhön Helsingin kaupungin oman henkilökunnan koulutusyksikköön. Se kelpasi harjoittelupaikaksi siksi, että siellä tehtiin apulaiskoulutuspäällikkö Kalevi Takalan johdolla myös henkilövalintatestauksia. Koulutuspäällikkö Urpo Ryönänkosken idea toimistokoulun perustamisesta oli juuri toteutumassa ja sain tämän uuden ammatillisen oppilaitoksen kehittelystä hyvin itsenäisen työtehtävän. Palkka oli pieni mutta työ mielenkiintoista ja uppouduin käytännön työhön niin ahkerasti, että perustutkinnon suorittaminenkin viivästyi.

Toimistokouluun valittiin oppilaat monivaiheisesti koulu- ja työtodistuksia, haastattelua ja soveltuvuustestausta käyttäen. Kouluun päässeitä arvioitiin jatkuvasti sekä koulu- että työsuoritusten kannalta - hyvä aineisto työpsykologian graduksi! Työhönottotestauksen teoriaa tarkastelevasta osasta, jonka kirjoitin empiirisen osan johdannoksi, tuli kuitenkin niin laaja, että pelkästään se riitti Viitamäen mielestä opinnäytteeksi. Monisatasivuinen ko-

konaisuus oli sitten kasvatus- ja opetusopin sivulaudaturtyö.

Muistaakseni professori Matti Koskenniemi ehdotti kyllä toimistokoulua koskevan tutkimuksen jatkamista, mutta siinä vaiheessa olin varmaan jo valtiovarainministeriön järjestelyosaston koulutuspäällikön Harry Kronqvistin kutsumana suunnittelemassa valtiolle uutta keskitetyn virkamieskoulutuksen järjestelmää. Elettiin siis syksyä 1969. Kun olin Koskenniemeltä hakemassa merkintää laudatur-suorituksesta - kasvatus- ja opetusoppi oli nyt kasvatustiedettä - ja kerroin, että olen valtioneuvoston palveluksessa kehittelemässä virkamieskoulutuksen organisointia, ehkä uutta aikuisoppilaitostakin, professori piti sitä kovin ennenaikaisena ja vetosi siihen, ettei opetustapahtuman syvintä didaktista luonnettakaan vielä oikein tunneta! Kasvatustieteen laitoksen tuolloin harjoittamassa didaktisen prosessin analyysissä sen oli kyllä määrä löytyä.

1970-luvun alussa valtiolle todella alettiin ripeästi luoda virkauran aikaisen täydennyskoulutuksen järjestelmää. Yksi toimenpiteistä oli perustaa Valtion koulutuskeskus. Harry Kronqvist valittiin sen ensimmäiseksi johtajaksi. Hain vapaaksi tullutta ministeriön koulutustoimiston päällikön virkaa. Tohtoreitakin olisi ollut saatavilla, mutta valtioneuvosto ehdotti minua ja presidentti Kekkonen hyväksyi ehdotuksen. Näin olin 30-vuotiaana filosofian kandidaattina muodollisesti koko valtionhallinnon virkamieskoulutuksen vastuuhenkilö. Väkeä valtion palveluksessa oli tuolloin lähes 200 000.

Seuraavat vuodet olivat työntäyteisiä. Lahjakkaiden työtoverien ja arvovaltaisen esimiehen, virastovaltuutettu Seppo Salmisen tuen ansiosta ne olivat myös tuloksellisia. Monia valtion ratkaisuja omaksuttiin sekä kunnissa että yrityksissä. Akateemisen aikuiskasvatuksen puoleltakin saatiin tunnustusta.

Noin kymmenen vuoden intensiivisen työrupeaman jälkeen aloin kaivata lyhytkurssien lisäksi itselleni syvempää henkistä virikettä. Mahdollisuus sellaiseen tarjoutui, kun v. 1981 saatoin jäädä virkavapaalle ja toimia puoli vuotta Suomen Akatemian tutkijana. Tarkoitukseni oli tarkastella valtion henkilöstökoulutuksen

uusinta vaihetta. Taustaksi ryhdyin perehtymään siihen, miten samat asiat ennen hoidettiin. Menneisyys osoittautui nykyisyyttä kiehtovammaksi - ja hyvä niin.

Olisikin ollut vähän ongelmallista asettua omien virkatointensa tarkastajaksi. Tutkimusperiodiksi alkoivat rajautua vuodet autonomian ajan lopusta siihen hetkeen, kun valtion keskushallintoon ilmaantui ensimmäinen virkamies, jonka vastuualueeseen kuului myös virkamiesten koulutus. Näin tapahtui, kun lakitieteiden tohtori Urho K. Kekkonen palkattiin valtiovarainministeriöön ensimmäiseksi virastoasiain valtuutetuksi kesällä 1943.

Uusi suuntaus merkitsi sitä, että minun oli opeteltava historian tutkimusta ja perehdyttävä arkistotyöskentelyyn. Käytännön työtä helpotti se, että järjestelyosaston omat arkistot olivat täydellisinä työpaikan kellarikerroksessa Albertinkadulla ja samassa kerroksessa kuin minäkin työskenteli Seppo Tiihonen, erinomainen hallinnon historian tuntija, tuleva tohtori ja hallintohistoriakomitean pääsihteeri. Mitä enemmän arkistoasiakirjoja tutkin, sitä todemmalta minusta tuntui Matti Klingen jossakin yhteydessä esittämä väite: "Entisajan ihmiset eivät olleetkaan tyhmiä: päinvastoin he olivatkin ehkä meitä viisaampia." Ei heiltä huumoriakaan puuttunut. Kekkonen esimerkiksi kirjoitti varatuomari Koskisen (Koskipirtti) ensimmäisen työntutkimusraportin laitaan pienellä persoonallisella käsialallaan: "Kyllä tämä diaarijuttu on toivoton. Akat pitäisi ensin vetää hirteen ja sitten uudistaa touhut." (Kysymys oli siitä, että Kekkonen avustajineen halusi uudistaa diarioinnin, mutta kirjaajanaiset lääninhallituksissa hangoittelivat vastaan.)

Tutkimukseni "Miten pätevä virkamies valmistetaan ja kuinka virkakuntoisuudesta huolehditaan? Ajatuksia, suunnitelmia ja toimenpiteitä hallintovirkamiesten kouluttamiseksi Suomessa v. 1905-1943" tarkastettiin keväällä 1988. Se tuotti filosofian lisensiaatin oppiarvon.

Suomen Akatemia tuki tutkimusharrastustani toistamiseen. Pääosin työ eteni viranhoidon ohessa. Väitöskirjani "Mitä oppia, jos ei lainoppia? Valtion hallintovirkamiesten koulutus Suomessa vuo-

sina 1905-1945” on lähinnä lisensiaatintutkimuksen aineiston uudelleenkirjoitus esitarkastajien, apulaisprofessori Martti T. Kuikan ja dosentti Jouko Kauranteen, ohjeiden mukaisesti.

Väitöstilaisuus oli ennen juhannusta 1991. Monet tutuistani pitivät sitä hauskimpana kokemistaan. Saman vuoden syksyllä sain kasvatustieteiden tohtorin arvon. Tiedekuntajako oli muuttunut.

Väitöskirjani valmistuminen oli varmaan isälleni suuri ilon aihe. Minusta oli mukavaa, että isäni, joka vaatimattomasta rautatieläiskodista opintielle lähteneenä oli vaikeissa sodan oloissa v. 1943 edennyt teologian tohtoriksi, saattoi olla seuraamassa väitöstilaisuutta, puhuakin väitöstilaisuutta seuranneella aterialla. Jo silloin isäni oli vakavasti sairas ja kuoli seuraavana vuonna.

Vaimoni varmaan ilahtui siitä, että kerrostaloasunnon keittiö lopulta tyhjäntyi tutkijan kirjoista ja muista työvälineistä. Minulle tutkinnosta oli sen verran konkreettista hyötyä, että työskentelyolosuhteiden valtiovarainministeriössä muuttuessa saatoin siirtyä Joensuun yliopiston tutkijaksi keväällä 1993 ja sitä tietä parin vuoden päästä sopimuksen mukaiselle eläkkeelle. Ajatuksena oli tehdä Joensuussa hallinnon tehostamiskysymyksistä Suomen historian väitöskirja. Kokoamaani aineistoa en ole vielä kukaan tuhonnut, mutta eläkeläisen päivittäiset toimet ovat asettuneet uuteen tärkeysjärjestykseen: naapurista siirtyneen Oskari-kissan hyvinvoinnista huolehtiminen kesäpaikassa Joensuussa on ollut kirjoittamista tärkeämpää.

Kirjoittajan esittely:

Nimi: Paavo Tarvainen

Arvo: Kasvatustieteiden tohtori

Väitös: 19.6.1991

Vastaväittäjä: prof. Veli Nurmi

Kustos: prof. Erkki A. Niskanen

Tutkinnon jälkeinen toiminta: Valtiovarainministeriön järjestelyosaston koulutuspäällikkö vuoteen 1993, Joensuun yliopiston erikoistutkija 1993-96.